

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

Inkludering av barn med atferdsvansker

Inclusion of children with behavioral difficulties

Kandidatnummer 429 og 495

BACH301

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Veileder: Tone Aarre

Innleveringsdato: 25.05.2022

Antall ord: 12 309

Vi bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Summary	2
1.0 Innledning	3
1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling.....	4
1.2 Problemstilling.....	5
1.3 Formål med undersøkelsen.....	5
2.0 Teori.....	6
2.1 Lover og retningslinjer	6
2.2 Voksenrollen.....	6
2.2.1 Viktigheten av kompetanse i personalet.....	7
2.2.2 Sosiokulturelt læringssyn	8
2.2.3 Sosial kompetanse	8
2.2.4 Sosialt samspill.....	9
2.2.5 Inkludering	10
2.3 Skille mellom atferdsvansker og vanlig negativ atferd	10
2.3.1 Atferdsvanskenes uttrykk i barnehagen	11
2.3.2 Barnehagelæreres håndtering	12
2.4 Samarbeid – foreldre og ytre faginstanser.....	12
3.0 Metode	15
3.1 Valg av metode.....	15
3.2 Intervjuguide.....	15
3.3 Informanter og gjennomføring av intervju	16
3.4 Datainnsamling og forskningsetikk.....	16
3.5 Bearbeiding og tolkning av datamateriale	17
3.6 Mulige feilkilder	18
3.7 Metodens styrker og begrensninger.....	18

4.0 Resultater	19
4.1 Informantenes erfaringer med atferdsvansker og hvordan det kommer til uttrykk	19
4.2 Håndtering av situasjon der atferdsvansker komme til uttrykk	20
4.3 Hvordan informantene arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker	22
4.4 Samarbeid- foreldre og ytre faginstanser.....	23
5.0 Drøfting.....	26
5.1 Atferdsvansker i barnehagen	26
5.2 Barnehagelæreres kunnskap	27
5.3 Håndtering av der atferdsvansker kommer til uttrykk.....	28
5.4 Inkludering av barn med atferdsvansker	29
5.5 Samarbeid-foreldre og ytre faginstanser.....	31
6.0 Avslutning.....	33
6.1 Videre forskning	33
Litteraturliste.....	35
Vedlegg 1 – Intervjuguide	37
Vedlegg 2 – Informasjon til informantene.....	38

Forord

Det føles uvirkelig å være i mål. Denne oppgaven har fulgt oss i lang tid nå, og det er en god følelse å slippe taket i det endelige resultatet. Noen dager har vært gode med stort engasjement og mestring av situasjonen, derimot har andre dager vært helt annerledes. Vi har fått kjent godt på motivasjonen som har kommet og gått underveis i skriveprosessen. Men vi er endelig i mål – og oppgaven er også omsider endelig ferdig.

Når en slik oppgave er ferdigstilt, kommer tiden for å takke dem som har hjulpet oss på veien mot resultatet. En stor takk rettes med dette først og fremst til våre informanter som gitt oss god innsikt fra praksisfeltet rundt temaet for vår oppgave. Veilederen vår, Tone Aarre takker vi også for uvurderlig hjelp og støtte gjennom skriveprosessen. Gode og grundige tilbakemeldinger og veiledning underveis i skrivingen har åpnet opp for å se teksten og arbeidet med nye øyne. Også takk til våre nærmeste familie og venner - for ny og annerledes perspektiver underveis i prosjektet, støtte og motivasjon.

Målet vårt med dette forskningsprosjektet har vært å tilegne oss ny kunnskap om et tema som vi synes er viktig. Kunnskapen tar vi nå med oss ut i arbeidslivet for å kunne tilrettelegge og skape gode hverdager for barn med atferdsvansker.

Summary

In our bachelor thesis, we have chosen the team inclusion of children with behavioral difficulties. The kindergarten shall be an inclusive arena for all children, regardless of their prerequisites. It is the kindergarten, and more specifically the kindergarten teachers' task to work to facilitate help and support for the children who more easily fall outside play and social interaction, on the basis of behavioral difficulties. Behavioral difficulties can be expressed differently in the kindergarten, and the goal of this research is to investigate how it is expressed in the kindergartens, and "how kindergarten teachers work to include children with behavioral difficulties", which is the research question for the project.

We have considered professional literature that cover information, measures and methods for the selected team. Then we discussed it in connection with findings we have received from our method use, which was an interview. We conducted qualitative interviews with four different kindergarten teachers from different, and randomly selected kindergartens. The purpose of the study has been to create an increased awareness, knowledge boost and commitment around children with behavioral difficulties in kindergarten.

1.0 Innledning

I denne oppgaven skal vi ta for oss temaet «inkludering av barn med atferdsvansker». Inkludering er et begrep som man hører ofte i sammenheng med barnehage. Tilhørighet og inkludering er en viktig del av barnehagehverdagen fordi det skaper trygghet for barna. Det er noe vi synes er viktig i rollen som barnehagelærer å ha fokus på når en arbeider med barn i barnehagen, og da med utgangspunkt i forutsetningene og behovet barna har. Det står også i Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver at «barnehagen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 9). Det blir presisert «alle barn», og dermed har vi valgt en gruppe barn som gjerne har det vanskeligere i det sosiale samspillet sammen med andre barn. I rollen som barnehagelærer har man da et ansvar å hjelpe og støtte de barna gjennom å legge til rette for inkludering, men samtidig hjelpe og støtte resten av barnegruppen. Vi har derfor valgt å undersøke temaet med problemstillingen: «hvordan barnehagelærere arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker». Alle barn har en egen væremåte og alle er ulike. Psykososiale vansker er et nytt stort tema i samfunnet, og i denne sammenhengen av studien har vi fokus på atferdsvansker. Med atferdsvansker har vi valgt å se på definisjonen en uønsket *adferd* som gjentas over tid og er tydelig utenfor det som vurderes som sosialt akseptabelt (Drugli, 2013).

I 2020 hadde 92,8% av barn i alderen 1-5 år i Norge barnehageplass (SSB, 2021). Hvis vi ser tilbake på tidligere statistikk fra 2010 ser vi at antall barn i barnehage lå på 89,6% (SSB, 2011). Dette viser økningen av antall barn som tilbringer store deler av sine første år i barnehager. Barnehagen er en betydningsfull arena for barn, det er her de søker vennskap, annerkjennelse og tilhørighet med jevnaldre. De voksne som jobber i barnehagen, er tett på barna i de første årene i barnas liv og utvikling. Alle leddene av ansatte i barnehager har en avgjørende rolle for å legge til rette for et godt psykososialt miljø. Barns utvikling er avhengig av støtte fra omsorgspersonene rundt seg. De ansatte i barnehagen må være bevisst på betydningen rundt sin påvirkning av barnets trygghet, trivsel og utvikling. Foreldre eller foresatte er de nærmeste omsorgspersonene og barnas største ressurser. I barnehagen må denne ressursen benyttes som en samarbeidspartner på barnets vegne.

1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling

Bakgrunn for valg av tema er basert på våre egne erfaringer. Erfaringene er fra å ha jobbet i barnehage, men også som studenter i praksis gjennom 3 års skolegang på Høgskolen på Vestlandet. Vi har blant annet gjort oss noen observasjoner der enkelt barn har hatt større utfordringer med å komme inn i lek og sosialt samspill med andre barn. Vi har sett barn med atferdsvansker uttrykke seg i ulik grad. Grunnen til at vi valgte dette tema var fordi vi ønsket å tilegne oss mer kunnskap. Dette slik at vi forhåpentligvis kunne føle oss enda tryggere på å møte på en slik problemstilling den dagen vi er ferdig utdannede barnehagelærere. Vi ser viktigheten av kompetanse i personalet når det kommer til arbeid med inkludering av barn med atferdsvansker. «Kompetanse er samlede kunnskaper, ferdigheter, evner og holdninger som gjør det mulig å utføre aktuelle funksjoner og oppgaver i tråd med definerte krav og mål.» (Lai, referert i Gotvassli, 2019, s. 145).

Barnehagen er en arena der mange forskjellige barn møtes omtrent hver eneste dag i sine første leveår. Dette skal være en trygg arena, der alle barn skal bli møtt med anerkjennelse og følelsen av tilhørighet. Vi mener at en av barnehagelæreres viktigste oppgave er å legge til rette for at barn får muligheten til å utvikle seg i sosialt samspill med andre barn. Barn kommer i barnehagen med ulike forutsetninger og grad av sosial kompetanse som skal bygges videre på, derfor må barnehagelærere ha kunnskaper om barns psykososiale utvikling (Midthassel, 2011). Det er viktig for å kunne vite når det er behov for å sette i gang tiltak innad i organisasjonen for å motvirke uheldig utvikling, men også ha profesjonskompetanse for å vite når man skal ta kontakt med eksterne faginstanser for et tverretattlig samarbeid. Det står i rammeplanen for barnehagen at «barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11). Derfor har vi i denne studien ønsker om å finne ut hvordan barnehagelærere i barnehager arbeider med å inkludere barn med atferdsvansker, og hvilke tanker de har om temaet. Undersøkelsen skal kunne gi økt kunnskap, refleksjon og forståelse for arbeid med inkludering av barn med atferdsvansker. Vi vil i teorikapittelet belyse ulike faktorer som sosial kompetanse, sosiokulturelt læringssyn, samspill, voksenrollen og atferdsvansker. Utgangspunktet for arbeidet i barnehagene er styringsdokumenter, blant annet rammeplanen (2017) og barnehageloven (2005). Relevant for vårt tema er barnehageloven kapittel VIII «psykososialt barnehagemiljø» §§41-42. I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver er det flere kapitler som tar for seg temaet, blant annet «mangfold og gjensidig respekt», «likestilling og likeverd» og «livsmestring og helse».

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven er vi opptatt av hvilke tanker barnehagelærere i barnehagen har rundt tilrettelegging av sosialt samspill, og hvordan de arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker i barnehagehverdag. Hvordan kan man i rollen som barnehagelærer gjøre en forskjell gjennom måten man reagerer og håndterer situasjoner på. Både når barns atferdsvansker kommer til uttrykk, men og hvordan man legger til rette og arbeider med å skape gode samspillsmønstre i barnegruppen. Den viktige jobben gjøres gjennom å være til stede for å observere, få kartlagt uheldig atferd og samspillsmønstre, for å så finne ut arbeidsmåter og metoder for å sikre inkludering. Ved tidlig innsats i barnehagen kan man forhindre at barn møter skolehverdagen og livet senere, med store sosiale forskjeller. Gjennom å intervju barnehagelærere fra ulike barnehager, vil vi undersøke hvordan de opplever tematikken, og hvordan de arbeider for å bidra til et godt psykososialt miljø for dem med atferdsvansker. For å finne svar på dette utarbeidet vi følgende problemstilling:

«Hvordan arbeider barnehagelærere med inkludering av barn med atferdsvansker?»

Vi vil belyse problemstillingen ved å presentere relevant faglitteratur, og innhente informasjon fra fire barnehagelærere. Deretter drøfte våre funn fra praksisfeltet i forhold til faglitteraturen.

1.3 Formål med undersøkelsen

Formålet med undersøkelsen vår er å finne ut hvordan atferdsvansker kan komme til uttrykk i barnehagen, og hvordan barnehagelærere arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker. Hvordan de gjennom den daglig tilstedeværelse observerer, legger til rette for samspill og setter i gang tiltak ved behov. Ved å arbeide med dette temaet i prosjektet vil vi få mer innsikt og kunnskap om inkludering av barn, som på bakgrunn av atferdsvansker ikke mestrer det sosiale samspillet i like stor grad. Fokuset gjennom denne undersøkelsen vil være på barnehagelærers rolle og arbeidet de gjør for å inkludere barn med atferdsvansker.

2.0 Teori

I dette kapittelet vil vi redegjøre for relevant teori, og lover og retningslinjer som styrer arbeidet rundt vårt tema. Vi forstår viktigheten av kompetanse når det kommer til barns psykososiale utvikling. Derfor vil vi ta for oss noen begreper som vi mener er viktig å ha kunnskaper om i rollen som barnehagelærer. Videre i teorikapittelet kommer vi til å ta for oss atferdsvansker gjennom faglitteratur; blant annet hvordan det kommer til uttrykk i barnehagen, personalets håndtering, viktigheten av kompetanse i personalet, og samarbeid med ytre faginstanser. Dette er teori som har betydning for arbeid med inkludering av barn med atferdsvansker i barnehagen. Vi velger å starte med lover og retningslinjer, da dette er styrende for det arbeide de ansatte i barnehager er pålagt å gjøre.

2.1 Lover og retningslinjer

Barnehageloven (2005) gir føringer og legger alt grunnlaget for arbeidet man gjør i barnehagen, som en pedagogisk virksomhet. Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2017) er forskrift til barnehageloven. Norske barnehager har et samfunnsansvar når det kommer til å møte barn individuelt. I rammeplanen for barnehager står det blant annet at «barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11). I sammenheng med temaet vårt som er «inkludering av barn med atferdsvansker», er det kapittel VIII «psykososialt barnehagemiljø» §§41-42 sentralt. § 41. Nulltoleranse og forebyggende atferd og § 42. Plikt til å sikre at barnehagebarn har et trygt og godt psykososialt barnehagemiljø (aktivitetsplikt) (Barnehageloven, 2005).

2.2 Voksenrollen

Alle voksne innenfor omsorgssektoren, slik som barnehager og skoler har et felles samfunnsansvar ovenfor alle barn. De voksne som omgås barna i barnehage hver eneste dag, har en viktig rolle i deres liv. Derfor må de voksne være oppmerksomme på den rollen de står i. Makt er et begrep som er blitt mer snakket om når det kommer til barnehageyrket den siste tiden. «Begrepet makt kan forstås som muligheten til å påvirke andre og skape sosiale endringer» (Zachrisen, 2015, s.30). Makt i seg selv forstås ikke som noe negativt, men det handler om måten makten utøves. I barnehagen handler makt om å ikke skape ulikheter blant barn. De ansatte har en viktig rolle som en sentral støttespiller for barns samspill, hvor støtten

er å organisere samspill i form av fysisk hjelp, og hjelp til å etablere og opprettholde fellesskap (Zachrisen, 2020). Som en støtte for barn kreves det både fantasi, kunnskap, også rundt barns interesser, kompetanse og lekestil (Zachrisen, 2020). En av de ansattes oppgave er å øke barnas følelse av fellesskap og tilhørighet, slik at alle barn får muligheten til å føle seg inkludert i barnegruppen.

2.2.1 Viktigheten av kompetanse i personalet

Vi har tidligere i oppgaven, ved flere anledninger nevnt at det er viktig med kunnskap i personalet når enn arbeid med inkludering av barn med atferdsvansker. I dette kapittelet vil vi komme med eksempler på hvorfor det er viktig når man arbeid med barn i barnehagen, og hva man kan gjøre for å tilegne seg kunnskap. Ulike barnehagelærere har uttrykt at det å møte barn sine vansker kan være krevende arbeid, når barn trenger ekstra oppfølging og støtte fra voksne. I Eidsvåg (2019) forteller barnehagelærere at de føler seg utilstrekkelige overfor barna. Bente som er barnehagelærer uttrykker at «hennes faglige kompetanse og mulighet til å gjøre grundig nok vurdering er begrenset» (Eidsvåg, 2019, s. 172). Det kan lettere føre til at personalet utvikler negative holdninger ovenfor barnet, og det kan igjen føre til at barnet ikke blir anerkjent eller inkludert som alle skal i barnehagen. Personalet må hele tiden jobbe med å være bevisste på å uttrykke holdninger som er positive og inkluderende overfor barna (Barsøe, 2010).

I rammeplanen for barnehagen står det at personalet skal «fremme et inkluderende miljø der alle barna kan delta i lek og erfare glede i lek» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20). For å oppnå at alle barn blir inkluderte slik som det blir presisert i rammeplanen, må de som jobber i barnehagen ha kunnskaper om barns sosiale kompetanse, og hvordan den utvikles. De voksne i barnehagen må ha kunnskaper om hvordan de kan tilrettelegge for at barn i barnehagen får utviklet sin sosiale kompetanse (Barsøe, 2010, s. 39). Personalet som ikke føler at de har nok kunnskap, bør derfor ta et aktivt valg for å søke etter nye kunnskaper. Kunnskaper om barns sosiale kompetanse er essensielt å ha når man arbeider i barnehagen med inkludering og forståelse av barn med atferdsvansker. Det kan eksempelvis gjøres ved å lese seg opp i faglitteratur. I mer spesifikke situasjoner kan man ha behov for å rådføre seg med en annen profesjonskompetanse. Da kan en søke råd utenfra organisasjonen, for eksempel PPT, som da kalles ekspertveiledning (Westergård, 2013, s. 44). Men man kan også ta i bruk kollegaer for råd og veiledning. I Eidsvåg (2019, s.172) forteller barnehagelærere at de er

flinke til å bruke hverandre i personalet i barnehagen. Det blir delt tanker med hverandre i formelle settinger som på pedagogiske ledermøter, men også uformelt i løpet av dagen. Dagny forteller at «denne formen for faglig samarbeid styrker vurderingen av barnet. Når flere observerer og utveksler erfaringer, blir grunnlaget bredere og trolig mer nyansert. Dermed blir sjansen større for at de ansatte finner fram til løsninger som er til barnets beste» (Eidsvåg, 2019, s. 173). Lauvås, Lycke og Handal (2004) «ser på kollegaveiledning som en gruppebasert aktivitet som kollegaer kan drive seg imellom for å videreutvikle sin praksisteori og sine profesjonelle yrkeskunnskaper (Westergård, 2010, s. 44).

2.2.2 Sosiokulturelt læringssyn

Sosiokulturelt læringssyn bygger i stor grad på teorier fra Vygotsky. Vygotsky ble født i Russland og regnes som en grunnlegger av den moderne pedagogikken og psykologien i Sovjet (Lillemyr, 2016). Et element som står sentralt i dette læringssynet er at man tenker at læring skjer i samhandling mellom mennesker og redskaper i en historisk og kulturell kontekst. Denne sammenhengen er viktig for hvordan barn forholder seg til omgivelsene. Vygotsky setter barnet i relasjon til natur, omgivelsene og samfunnet, samt språk og dialog er viktige elementer i samspillet. Vygotsky har gitt *kognitiv* selvkontroll som et vesentlig viktig innspill i sin teori. Utviklingen av *kognitiv* selvkontroll skaffer individet seg hjelpemiddel eller redskaper som gjør at barnet kan påvirke sine egne tankeprosesser og sin egen problemløsning på en gunstig måte (Askland & Sataøen, 2019, s.191).

2.2.3 Sosial kompetanse

Barn er sosiale helt fra de er født, og de kommuniserer med både barn og voksne gjennom kroppslige og språklige handlinger (Kunnskapsdepartementet, 2018). Vi kan definere sosial kompetanse ved det å kunne kommunisere og samhandle godt med andre i ulike situasjoner. Et barn som samhandler godt med andre, kan tilpasse seg fellesskapet. Sosial kompetanse består av ulike sett ferdigheter som naturlig inngår i barnets samspill, som for eksempel empati, selvkontroll og prososial atferd (positiv, konstruktiv og hjelpende atferd). Barnet vil benytte ferdighetene som er aktuelle ut ifra situasjonen. I relasjon med både barn og voksne i barnehagehverdagen videreutvikler barnet den sosiale kompetansen som han eller hun trenger i relasjoner til andre mennesker generelt (Kunnskapsdepartementet, 2018). Barn utvikler sosial kompetanse i det daglige, gjennom uformelle samspill med andre i hverdagen. Den voksne kan ha en formell samtale med barn, som er en metode som kalles *barnesamtaler* eller

barnemøter. Her kan den voksne lede samtalen med å få barnet til å sette ord på følelser og tanker knyttet til barnets opplevelser i hverdagen og generelt (Idsøe & Roland, 2020). I slike samtaler trenger barn tid til å kunne tenke seg om før de svarer på spørsmål. Hos barn som har atferdsvansker, kan dette være en måte å hjelpe barnet med å sette ord på følelser når negativ atferd kommer til uttrykk. Barn med atferdsvansker har ofte mangel eller hull i de ulike sosiale kompetansene som barn utvikler, og ofte trenger barn med atferdsvansker hjelp til å utvikle disse kompetanseområdene. Barn som kan vise empati responderer omsorgsfullt på andres tanker og følelser. Barnet vil også skjønne at mobbeatferd kan gjøre vondt, og sannsynligheten for at de selv mobber andre er lavere, samtidig som de mest sannsynlig vil hjelpe andre barn som utsettes for mobbeatferd (Idsøe & Roland, 2020). Selvsikkerhet handler om at barnet er selvsikkert, og kan stå opp for seg selv og andre på en rettferdig og respektfull måte. Barnet vil kunne respondere på for eksempel mobbing på en effektiv, ikke-aggressiv måte og er derfor sannsynligvis mindre utsatt for å bli mobbet i utgangspunktet (Idsøe & Roland, 2020). Problemløsning er noe barn skal lære seg underveis i utviklingen. Og ved at barn kan problemløsning, ved de hvordan de kan analysere og løse sosiale konflikter på konstruktive måter (Idsøe & Roland, 2020).

2.2.4 Sosialt samspill

«Kvaliteten på samspill kan være viktig for barns opplevelse av velvære, trivsel og for barnets utvikling av identitet og evne til sosial og emosjonell tilknytning» (Sjøvik, 2020, s.129). De voksne har en innflytelse på barnegruppen med å skape relasjoner mellom barn-barn og barn-voksne. Det at barn samhandler med andre over tid og bygger opp et erfaringsgrunnlag sammen, gir en god utvikling av vennskap og nære relasjoner (Zachrisen, 2020). Det er viktig at barn får oppleve samarbeid og samspill i barnegruppen som er med på å bygge tillitt mellom barn. Her kommer vi voksne inn som støttespillere som indirekte eller direkte støtte. *Indirekte støtte* handler om å skape gode rammer rundt samspillene for eksempel å skape et inspirerende lekemiljø som er skjermet som gir dem mulighet til å utvikle leken videre selv. En *direkte støtte* er når en voksen for eksempel går inn og tar en aktiv rolle i leken (Zachrisen, 2020, s.100). Lek har en stor innvirkning på språk og sosial kompetanse samt samspill mellom barn-barn og barn-voksen.

2.2.5 Inkludering

Inkludering handler om likeverdighet og rettferdighet. Det handler om at både barn og voksne er aktivt deltakende og bidrar. Alle har et felles ansvar med å inkludere alle, både barn og voksne. Inkludering i barnehagen handler om deltakelse i det sosiale fellesskapet, hvor alle har rett til å delta, bli sett og hørt, og alle skal ha muligheten til å leke, lære og utvikle seg (Larsen & Slåtten, 2020).

2.3 Skille mellom atferdsvansker og vanlig negativ atferd

Omtrent alle barn vil uttrykke en form for negativ atferd flere ganger i løpet av sin barndom, det er det man kan kalle en vanlig negativ atferd. «For eksempel vil 75% av alle toåringene jevnlig vise sterkt sinne og ha raserianfall» (Potegal, Kosorock og Davidson, 2003, referert i Drugli, 2013, s. 46). Det vi mener når vi formulerer oss med å si «atferdsvansker hos barn», er når en negativ atferd er en gjenganger. Dermed skaper det problemer for barnet i hverdagen og det sosiale samspillet sammen med andre barn og voksne (Drugli, 2013, s. 136).

«Atferdsvansker er en av de psykiske lidelsene som kan komme til uttrykk også hos yngre barn» (Drugli, 2013, s. 43). Barns atferdsvansker kan hindre, eller gi utfordringer med å få kontakt med andre jevnaldre, og voksne som jobber i barnehagen. Konsekvensene kan da være at barnet ikke blir inkludert i sosiale samspill som igjen kan få konsekvenser for utviklingen. Det er derfor en fordel å kunne skille vanlig negativ atferd, som vil gå over av seg selv, og atferdsvansker som kan føre til vansker senere i livet. Det er for å kunne gi den hjelpen og støtten barnet trenger for å finne mer hensiktsmessige måter å kunne uttrykke seg på, så tidlig som mulig (Barsøe, 2010, s. 15).

Siden barna er i barnehagen store deler av sine første leveår, er barnehagen en viktig arena som kan fange opp atferdsvansker hos barn. Derfor må personalet ha kunnskaper for å kunne sikre at barna får den hjelpen de har behov for, så tidlig som mulig (Drugli, 2013, s. 43). Det er individuelt hva hjelp barn med atferdsvansker har behov for. I noen tilfeller hjelper det med kartlegging, igangsetting av tiltak og støtte i barnehagen, og andre ganger må man i tillegg det henvise videre. Her må man ha noen kunnskaper for å skille normal negativ atferd og atferdsvansker for å vite når det er nødvendig for å ta kontakt for samarbeid med ytre faginstanser. Det er hvert fall viktig å ta kontakt når det er mistanke om negativ atferd i større grad enn «normalen», istedenfor å vente på at atferdsvanskene skal gå over. Det kan få store konsekvenser for barnets psykiske helse senere i livet (Drugli, 2013, s. 43). Ved at

barnehagelærere jobber aktivt med å finne løsninger som kan hjelpe og støtte barnet med sine vansker, vil det utgjøre et bedre grunnlag for et godt psykososialt miljø, og et bedre utgangspunkt for at alle blir inkludert.

2.3.1 Atferdsvanskenes uttrykk i barnehagen

Atferdsvansker kan komme til uttrykk i ulike former, for eksempel gjennom innagerende og utagerende atferd. Utagerende atferd er lettere å få øye på fordi det kommer til uttrykk gjennom fysiske kjennetegn som for eksempel sparke, slå og bite, og/eller verbalt, gjennom sinneutbrudd og høyt volum. Innagerende atferd er dermed ikke like lett å få med seg da noen barn kan reagere med å bli stille, innadvendte og noen kan virke avisende (Barsøe, 2010, s. 20). For de innagerende barna kan det hemme læring, positive samspill med andre barn, og kan lettere fører til utenforskap fordi barnet trekker seg unna (Barsøe, 2010). Derfor er det viktig at barnehagelærere, og generelt alle som jobber i barnehagen er til stede, for å og kunne få øye på de barn som har en innagerende måte å håndtere situasjoner på.

En forskjell på innagerende og utagerende atferd når det kommer til inkludering, er at de som har innagerende atferd går under radaren og ekskluderer seg selv ved å trekke seg unna andre barn. Mens barn som utagerer kan oppleve utenforskap ved at andre barna i barnegruppen ekskluderer de. Andre barn som er tett på barn med atferdsvansker, kan reagere negativt overfor en som håndterer situasjoner med å utagere. Det kan få konsekvenser for det psykososiale miljøet i barnehagen, og det kan gå utover barnet med atferdsvansker på mange måter. På samme måte som det får konsekvenser for innagerende barn, kan det for barn med en utagerende atferd hemme læring og positive samspill. Fordi barnet ikke mestrer eller klarer å tilpasse seg andre barn i det sosiale samspillet. Det kan i stor grad påvirke om barnet med atferdsvansker blir inkludert, da andre barn kan uttrykke at de blir redd, og dermed trekker seg unna barnet som utagerer (Drugli, 2013). Det kan igjen gå utover trivselen til de andre barna i barnehagen om de går rundt engstelig og vaksom for at det stadig er noen i nærheten som utagerer (Barsøe, 2010, s.131).

I løpet av barnehagehverdagen kan både innagerende og utagerende atferd komme til uttrykk i ulike situasjoner. I aktiviteter og gjøremål der det er forventet at barna er rolige og i større grad følger med, kan barn med atferdsvansker bli rastløse, ukonsentrert og lett for å bli distraheret. I frilek og sosialt samspill med andre barn kan barn med atferdsvansker ha

vanskeligheter med å tilpasse seg eller trekker seg helt unna. Vanskene kan komme til uttrykk gjennom at; *en* skal alltid bestemme, barnet havner lett i konflikt med andre og har vanskeligheter med å ta kontakt med andre barn (Drugli, 2013, s.147). Som tidligere nevnt kan det resultere i at andre barn reagerer med å bli redd og trekker seg unna. Barn med atferdsvansker kan reagere på avisning med for eksempel slå, få sinneutbrudd og ødelegge (Drugli, 2013).

2.3.2 Barnehagelæreres håndtering

Hvordan voksne som jobber i barnehagen reagerer og håndterer situasjoner på kan være avgjørende for utfallet og eventuell utvikling. Voksne i barnehagen skal reagere og håndtere situasjoner på en så rolig måte som mulig (Barsøe, 2010, s.130). Holdningene til barnehagepersonalet har mye å si for hvordan man håndterer de ulike situasjonene som kan oppstå. Barn i barnehagen ser hvordan voksne reagerer og håndterer situasjoner gjennom dagen. Man må være bevisste over sine egne holdninger, og «unngå å sukke, stønne eller riste på hodet over enkeltbarn» (Barsøe, 2010, s. 91). Det er slik negative holdninger kan komme til uttrykk blant de voksne, som barna kan fange opp, for å deretter ta etter. Det kan være starten på sosial utstøting og ekskluderende holdninger ovenfor enkeltbarn (Barsøe, 2010, s. 91). For eksempel hvis et barn utagerer og slår et annet barn, er det en stor forskjell på om man velger å kjeft kontra det å sette seg ned rolig ned med barnet for å forklare hvorfor man ikke kan slå i barnehagen. Hensikten med tiltak i situasjoner der atferdsvanskene kommer til uttrykk er for å hindre slik uønsket atferd. Barnehagelæreren har et ansvar å få med seg resterende personalet på gjennomføring av tilrettelegging for barn med atferdsvansker. Det er viktig at personalet har en felles forståelse og utfører arbeidet på samme måte. Det arbeidet de voksne gjør har mye å si for barnet med atferdsvansker, samtidig som det også har en betydning for de andre barna. Barnehagelærere skal være til stede for kunne få med seg negativ atferd som er over «normalen». Det skal tas på alvor, slik at de får kartlagt og dokumentert. Deretter settes det i gang hjelpende tiltak i de situasjonene atferdsvanskene kommer til uttrykk.

2.4 Samarbeid – foreldre og ytre faginstanser

Som barnehagelærer er foreldresamarbeidet sentralt viktig da foresatte er det nærmeste samarbeidsleddet i barnehagen. Rammeplanen for barnehager vektlegger foreldresamarbeid som sier at «barnehagen skal ivareta foreldrenes rett til medvirkning og arbeide i nært

samarbeid og forståelse med foreldrene» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.29). I enkelte tilfeller kan foreldresamarbeidet oppleves vanskeligere eller settes på prøve. Det kan også forekomme der samarbeidet dreier seg om barns gjentakende negative atferd som strekker seg over lengre tid. I Barsøe (2010) står det at «mange foreldre til både de ville og de stille barna opplever at de får vite altfor sent at det er grunn til bekymring. Dette gjøres antakelig for å skåne foreldrene (Barsøe, 2010, s.150). Som barnehagelærer er det viktig å kommunisere med foreldrene, både på godt og vondt når det gjelder deres barn. En må formidle både barnas ressurser, men også formidle det barnet strever med, men med gode intensjoner om at vi ønsker det beste for barnet.

Det er viktig at foreldrene opplever at barnehagens formidling om deres barn er med gode intensjoner. Et godt foreldresamarbeid danner grunnlaget for videre arbeid og tilrettelegging for barnet. I kapittel 2.3 ble det presentert at man må kunne skille mellom vanlig negativ atferd og atferdsvansker. Har man mistanke om at et barn har atferdsvansker er det viktig å kartlegge hvordan det kommer til uttrykk, i hvilke situasjoner og i hvor stor grad det går ut over barnets utvikling. Dette har mye å si for videre arbeid med tiltak. Tiltak er planlagt struktur eller metoder som skal gjøres i bestemte situasjoner for å oppnå et satt mål. Det er ikke alltid tiltakene har den effekten som en hadde ønsket, da må man justere eller prøve ut andre tiltak (Barsøe, 2010, s. 213). Foresatte til barnet må vi involveres, og det må være en tett dialog om arbeidet vi gjør i barnehagen, slik at eventuelle tiltak også kan prøves ut hjemmet. Det viktigste er at de nærmeste omsorgspersonene til barnet samarbeider og er enige (Barsøe, 2010). Når tiltak er satt i gang må det observeres og dokumenteres, slik at en kan vurdere effekten av tiltakene sett i sammenheng med målene man ønsker skal komme ut av satte tiltak.

Kartleggingen som er blitt gjort i barnehagen er også verdifullt for samarbeid med eventuelt eksterne instanser. Det er ikke barnehagelærere som utreder alvorlighetsgraden av vanskene barnet har, det er andre instanser som PPT, og i noen tilfeller BUP. Derimot gjør barnehagelærere en viktig jobb i kartleggingen av barn som uttrykker negativ atferd i høyere grad enn vanlig negativ atferd. Det for å kunne ut ifra kartleggingen gjort i barnehagen at en kan henvende seg til PPT for videre utredning, hjelp og samarbeid om tiltak etter behovet barnet har (Drugli, 2013, s. 73). Andre vanlige samarbeidsinstanser kan være PPT, helsestasjonen og barnevernet. Ved atferdsvansker kan PPT (Pedagogisk-psykologisk tjeneste) starte en utredning. Utredningen består av ulike kartlegginger med barnet og foresatte eller foreldre. Kartleggingen skjer gjennom samtaler, intervju, observasjoner av

barnet, oppvekst og familieliv, i tillegg hvordan barnet har det i barnehagehverdagen. Gjennom utredning blir det avklaring på hva som skjer, hva som leder til atferden og hvilke konsekvenser atferden har. Det er viktig å fokusere på barnets positive sider, og styrke disse sidene og skape positiv atferd. Som behandling kan blant annet foreldre eller foresatte få veiledningskurs, eller sosial tening og følelsesmessig regulering, samarbeid med barnehagen og nettverksarbeid med andre nære relasjoner rundt barnet (Oslo-universitetssykehus.no).

3.0 Metode

I dette kapittelet vil vi beskrive og begrunne vårt valg av metode for å innhente data og informasjon, som kan belyse vårt forskningsspørsmål, om hvordan barnehagelærere arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker. Hensikten med undersøkelsen var å hente frem gyldig og troverdig kunnskaper fra virkeligheten om temaet inkludering av barn med atferdsvansker, og for å klare det må vi ha en strategi for hvordan vi skal gå frem. Metode på gresk er «*methodos*», som betyr å følge en bestemt vei mot et mål (Johannesen et al., 2021, s. 21). Metode forteller oss hvordan vi kan gå frem for å skaffe data og informasjon. Det er to ulike metoder som kan tas i bruk i samfunnsforskning; kvantitativ og kvalitativ metode. Forskere beskriver kvantitativ metode som «tellere», mens kvalitativ metode kalles for «tolkere» (Dalland, 2018, s. 53). Hovedforskjellen mellom de to metodene er knyttet til måten forskeren samler inn data på, hvilke data en innhenter og antall informanter. Ved kvantitativ metode samles det inn data og registreres ofte gjennom spørreskjema for målbare enheter, mens kvalitativ metode samler inn data og registreres hovedsakelig i form av tekster, ofte gjennom intervju (Johannesen et al., 2021).

3.1 Valg av metode

Vi har i dette forskningsstudiet valgt kvalitativ metode fremfor kvantitativ metode. Det er på bakgrunn av at vi ønsker å få tak i informantenes indre tanker og erfaringer, fremfor målinger som er objektivt. Oppgavens problemstilling søker erfaringsbasert kunnskap og forståelse hos barnehagelærere om hvordan de arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker. Så for kunne svare på forskningsspørsmålet har vi benyttet oss av kvalitativt forskningsintervju. Gjennom denne metodebruken får vi innblikk i hvordan og hvorfor mennesker tenker og handler som de gjør. Ved kvantitativ tilnærming telles det opp fenomener, altså kartlegging av utbredelse (Johannesen et al., 2021).

3.2 Intervjuguide

Forskningsintervju kan utformes i ulik strukturert grad. For vår innhentning av data valgte vi semistrukturert intervju. I et semistrukturert intervju er spørsmålene utarbeidet på forhånd i en intervjuguide med en bestemt rekkefølge, derimot kan intervjueren bevege seg frem og tilbake mellom de ulike spørsmålene underveis i intervjuet (Johannesen et al., 2021). Som utgangspunkt for det semistrukturerte intervjuet, lagde vi en intervjuguide på forhånd (se

vedlegg 1). Vi utarbeidet spørsmålene med utgangspunkt fra funn om temaet i faglitteraturen. Intervjuguiden inneholder syv hovedspørsmål, og under hvert av de har vi noen oppfølgingsspørsmål. Hovedsakelig holdt vi oss til de nedskrevne spørsmålene i intervjuguiden, men i enkelte tilfeller ble det stilt spontane oppfølgingsspørsmål der det passet seg rundt det informantene svarte. Vi sendte intervjuguiden til informantene på forhånd. Bakgrunnen for det, var at vi tenkte det kunne være med å skape en flyt i gjennomførelsen av intervjuene ved at informantene var forberedt. Dersom informantene valgte å sette seg inn i spørsmålene på forhånd, kunne det også være med å bidra økt refleksjoner hos informantene rundt deres egen praksis.

3.3 Informanter og gjennomføring av intervju

Kriteriene vi la til grunn for informantutvalget var at informantene måtte være utdannede barnehagelærere og med arbeidserfaring i barnehage. De fire barnehagelærerne som ble intervjuet er alle fra ulike barnehager i Bergens område, som vi har tatt kontakt med. Der tre av barnehagene er privat, mens en av de er kommunal. Vår plan var å få gjennomført intervjuene tidlig på året. Pandemien resulterte i høyt sykefraværet i barnehagene, og det ble derfor utfordrende på det tidspunktet å få tak i informanter som kunne stille til intervju. Derfor er en av våre informanter med kjennskap til en av oss. De tre andre informantene, er blitt intervjuet på et senere tidspunkt og er tilfeldig valgt. Alle intervjuene ble gjennomført i deres arbeidstid, og på deres arbeidsplass. Informantene valgte dag og tidspunkt, med utgangspunkt i at vi hadde informert om at intervjuets tidsramme lå mellom 30-45 minutter.

3.4 Datainnsamling og forskningsetikk

Det å bruke andre menneskers opplevelser og erfaringer som forskningsmateriale har ulike etiske aspekter, det må sikres etisk forsvarlig gjennom å gjøre etiske vurderinger. Ved kvalitative studier innebærer det møter mellom mennesker der normer og verdier, livserfaringer og tanker utgjør elementer av kunnskapen som utveksles og utvikles. Før selve innsamlingen av data kunne starte, sjekket vi med Norsk Vitenskapelig Datatjeneste (NSD) og veilederen vår om vi måtte søke om godkjenning rundt datainnsamlingen gjennom intervjuene. Dette fikk vi bekreftet at vi ikke trengte på bakgrunn at vi ikke skulle ta i bruk lydopptak. Datainnsamlingen ble gjennomført i samsvar med personopplysningsloven, gjennom anonyme intervjuer, der en av oss tok rollen som intervjuer, og den andre noterte gjennom intervjuets gang. Vi har på ingen tidspunkt skrevet hverken navn på informanter eller

barnehager i våre notater, og gjennom intervjuene fikk vi ingen navn på enkeltbarn. Informasjonen vi har fått og notert er ikke mulig å knytte til enkeltpersoner eller enkelt barnehager. Når vi tok kontakt med utvalgte barnehager, var vi bevisst på å være ydmyk i forespørselen om de kunne tenke seg å stille til intervju. I den første kontakten med informantene var det viktig for oss å sørge for at de fikk all informasjon om det å stille til intervju og hva dette innebar for dem. For å ivareta informantene på best mulig måte ble det på forhånd sendt ut et skriv de kunne få lese gjennom før de bestemte seg (se vedlegg 2). Skrivet inneholder informasjon om at informantene har full rett på å trekke seg fra intervjuet uten å måtte oppgi grunn, samt kunne endre tid og sted til enhver tid. I gjennomførelsen av intervjuene var vi bevisst på å skape en behagelig atmosfære, gjennom å se på informanten, komme med bekreftende nikk og vise interesse for det informantene forteller oss.

3.5 Bearbeiding og tolkning av datamateriale

Gjennom hele tidsrammen for arbeidet har vi måtte stille oss selv spørsmålet om vi arbeidet i retning av problemstillingen, og om vi svarte på den. Tidlig i prosessen startet vi søket etter relevant faglitteratur som skulle være innhold i teorikapittelet. Deretter utarbeidet vi intervjuguiden med teorikapittelet som utgangspunkt for våre spørsmål, som vi ønsket å innhente informasjon om, fra informanter fra praksisfeltet. Det var for å sikre oss at våre funn gjennom intervjuer skulle ha en sammenheng med presentert teori som er relevant for tema og problemstilling. Validiteten av forskningen viser om tolkningen av resultatene henger sammen med det som er blitt studert (Johannesen et al., 2021). Som nevnt tidligere valgte vi at en av oss tok rollen som intervjuer og en noterte. Det var noe som var vellykket i gjennomførelsen, da vi fikk notert store deler av det informantene svarte. For å få en helhetlig oversikt valgte vi å skrive notatene ut i en større sammenhengende tekst rett etter intervjuet var ferdig, da alt var friskt i minne. Det var og hensiktsmessig da vi skulle presentere de mest sentrale og relevante funnene i resultatkapittelet.

Dersom vi på et senere tidspunkt hadde gjennomført intervjuene med de samme spørsmålene, er det fullt mulig at kunnskaper, meninger og erfaringer har endret seg med tiden. Med tanke på oppgavens omfang og tidsbegrensninger kan fire informanter sees på som styrkende for oppgavens reliabilitet. Reliabelt handler om forskningens pålitelighet, og om forskningen utføres på en tillitsvekkende måte (Johannesen et al., 2021). Det er i vårt forskningsintervju at svarene fra informantene styrker datainnsamlingen, noe som betyr at informanten selv påvirker resultatene. Vår rolle som forskere blir også sentral i forskningsintervjuet, og på

grunn av ulike erfaringsbakgrunn kan tolkningen av funnene være ulik fra en forsker til en annen (Johannesen et al., 2021).

3.6 Mulige feilkilder

I forskningsprosjekter må en alltid være klar over ulike feilkilder som kan påvirke forskningens resultater. Som nevnt under overskriften «3.2 Intervjuguide» ble intervjuguiden levert ut til alle våre informanter i forkant av intervjuet. Det kan muligens føre til feilkilde, da informantene fikk muligheten til å lese seg opp på tematikken og gi oss «riktige» svar, fremfor det som er praksisnært. En annen mulig feilkilde kan komme ut ifra det vi beskriver under samme overskrift, gjennom at svarene ble notert ned underveis, samtidig som intervjuer stilte spørsmål og informant svarte. Det kan være en feilkilde ved at den som noterte kan ha utfordringer med å notere nøyaktig det som blir sagt i det tempoet informanten svarer.

3.7 Metodens styrker og begrensninger

Ved valgt metode for denne studien kan det finnes både styrker og begrensninger. Studien vår ble gjennomført i løpet av en tidsavgrenset periode, fra desember 2021 til mai 2022, dette er noe som påvirker oppgavens metodiske avgrensning. En tydelig styrke ved å velge semistrukturert forskningsintervju er at vi får tak i barnehagelæreres opplevelser av å arbeide med barn med atferdsvansker, og hvordan de arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker. Forskningsintervjuet gav hver enkel informant friheten til å uttrykke både sin egen forståelse av tema og egne erfaringer. Det semistrukturerte intervjuet gir også rom for å stille spørsmål som ikke kommer frem i intervjuguiden.

Med tanke på studiens troverdighet har vi vektlagt pålitelige kilder gjennom faglitteratur for oppgavens teorigrunnlag, samt forsøkt etter beste evne å skape åpenhet gjennom alle deler av forskningsforløpet. Våre informanter er også pålitelige kilder da alle er utdannede barnehagelærere med erfaringer med barn med atferdsvansker. Derimot kan ikke vår data innsamlinger argumenteres for en generalisering. Det er på bakgrunn av antall informanter som er utvalgt ikke er representativt for å gjelde alle barnehager i Norge. Allikevel kan studien ha en verdi for den enkelte informant og oss selv, samt en overføringsverdi til den enkelte leser (Johannesen et al., 2021).

4.0 Resultater

I dette kapittelet presenteres resultatene av studien. Resultatene som presenteres her er de viktigste funnene relatert til studiens forskningsspørsmål som omhandler hvordan barnehagelæreren arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker i barnehagen.

Relevant for arbeidet med inkludering av barn med atferdsvansker er også barnehagelæreres kunnskaper om atferdsvansker, hvordan atferdsvansker kan komme til uttrykk i barnehagen og hvordan håndtere det. Samarbeidet med foreldre og ytre instanser er også viktige faktorer knyttet til forskningsspørsmålet. Funnene blir presentert under med følgende overskrifter:

Informantenes erfaringer med atferdsvansker og hvordan det kommer til uttrykk, Håndtering av situasjoner der atferdsvansker kommer til uttrykk, Hvordan informantene arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker og til sist Samarbeid-foreldre og ytre instanser. Ved gjengivelse av sitater fra informantene, refereres de til ved I (for informant) og den enkeltes bokstav A, B, C og D.

4.1 Informantenes erfaringer med atferdsvansker og hvordan det kommer til uttrykk

Informant A formidler at hun har det siste året fått en del mer erfaringer. Det er på bakgrunn av at avdelingen hun arbeider på ved tidspunktet intervjuet ble gjennomført, har totalt 7 barn med en utagerende atferd som det arbeides tettere med. Over en periode gjorde hun et par observasjoner, der det kom frem at barna med utagerende atferd har spesifikke ønsker om hvem de vil leke med, og derav forekommer det en del utestenging og fysisk utagering mot andre barn. Så atferdsvanskene kommer som oftest til uttrykk i lek sammen med andre barn, men også gjennom konsentrasjonsvansker hos enkelte hvor barnet ikke får med seg det som blir sagt, og annet som krever at barnet er konsentrert. Informant A forklarer at det er vanlig at barn med atferdsvansker uttrykker seg ved for eksempel:

«Det kommer til uttrykk ved at barnet slår, sparker, jobber i det skjulte med utestenging og stygge blikk som oftest» (IA).

Informant B har erfaring med barn som har hatt sosiale- og konsentrasjonsvansker, og hun har sett det oppstå mest hos de barna med senere utvikling, og i tilfeller der dårlig impuls kontroll og sosiale ferdigheter er en faktor. Videre sier hun at hun har gjort seg en del observasjoner der barn med atferdsvansker ofte blir ekskludert i lek med andre barn, på grunn av utagerende atferd, og at de ofte kan bli misforstått. På hvordan atferdsvansker kommer til uttrykk i barnehagehverdagen, svarer hun:

«Det er vanlig med sparking, lugging, biting av andre barn fra barn med atferdsvansker» (IB).

Informant C kan fortelle at hun er pedagogisk leder på en avdeling som har en del utfordringer i barnegruppen. Det er blant flere som har det hun sier går under samspillsvansker/atferdsvansker. Hun nevner eksempler som barn som har veldig mye energi, og ikke helt vet hvordan håndtere følelser. Det kommer ofte til uttrykk gjennom utagerende atferd, både ovenfor de voksne og andre barn.

«Det kan være alt fra stygge ord til fysisk som knuffing, slåing osv» (IC).

Hun nevner også det hun kaller de stille barna med innagerende atferd. Det er et spesifikt barn hun tenker på gjennom sin formidling. Hun forklarer kjennetegn som at barnet trekker seg unna andre barn og leker for seg selv. Der er også språket en faktor på bakgrunn av at barnet har et annet morsmål, og ikke mestrer norsk i så stor grad.

Informant D forteller at hun har jobbet i barnehage i mange år, da hun snart skal pensjoneres. Derav har hun også en del erfaringer av arbeid med barn med ulik grad av atferdsvansker. Da både barn med diagnoser, barn som ikke har diagnoser og noen som ikke blitt diagnostisert enda. Hun kan fortelle at det er noen barn hun kjenner til, som har hatt en utfordrende atferd i barnehagen, som i senere tid etter å ha begynt på skolen har fått diagnoser. Situasjoner i barnehagen hun har opplevd at atferdsvansker har funne sted, er når barnet gjerne ikke får til noe/mestrer en oppgave, eller det kan være så lite som lyder i rommet som kan påvirke at en blir sint, men det kommer mye frem i lek med andre barn i uenighet og krangling.

Hvordan hun har sett atferdsvansker kommer til uttrykk er;

«Som oftest gjennom aggresjon og sinne, både verbalt og fysisk. Det kommer til uttrykk gjennom biting, slåing, sparking osv., men også i sinne gjennom høye skrik» (ID).

4.2 Håndtering av situasjon der atferdsvansker komme til uttrykk

Samtlige informanter forteller at de ikke har en skriftlig plan på hvordan de skal håndtere de ulike situasjonene som kan oppstå der atferdsvansker kommer til uttrykk. Alle sier dermed at de bruker mye av tiden på avdelingsmøter til å drøfte hendelser, og sammen komme til en muntlig forståelse av hvordan de ulike situasjonene, der atferdsvanskene kommer til uttrykk skal håndteres. Informant B gir oss derimot en forklaring på at enkeltbarn kan ha IUP-plan,

som er en plan med tiltak som er tilgjengelig for de ansatte til å kunne lese seg opp på. Men da må barnet ha vært henvist til PPT, og fått en vurdering derfra om retten til spesialpedagogisk hjelp. Informant B forklarer kort om samarbeidet mellom fagsenter, PPT og barnehagen, hvor informanten sier følgende;

«Fagsenteret samarbeider med PPT og hver barnehage har en egen kontaktperson som de kan kontakte ved spørsmål og eventuelt ønsker om veiledning. Der skal kontaktpersonen være kjent med eldre og nyere saker som gjelder barnehagen» (IB).

Både informant A og B forklarer at situasjoner som oppstår håndteres med en gang. Informant B kan fortelle at et konkret tiltak de har når de har nok ressurser til det, er at det er en ekstra voksen på barn med atferdsvansker. Den voksne skal være synlig for både barne- og personalgruppen, det markeres enten med å ha et kort hengende rundt halsen eller ved å ha en vest på seg. Informant C forklarer at de håndterer situasjoner ved å ha dypere samtaler på passende tidspunkt, som da vil si enten med en gang eller i løpet av dagen. Det er barn som ofte havner i konflikter med andre barn, som gjør at de voksne må inn å mekle. Hun forklarer at i mange tilfeller har barn med utagerende atferd vanskeligheter med å se konsekvenser av egne handlinger, og derfor har de som personalet fokus på å forklare, og sette ord på andre barn sine følelser.

Informant C gir oss innblikk i hvordan de arbeider spesifikt med et enkeltbarn, der hun gir konkrete beskrivelser av barnets utagerende atferd.

Hun fortelle at de har inne lav terskel fra PPT på et barn, som hun beskriver med mye energi, vanskeligheter med å kontrollere egne følelser og i stor grad har en utagerende atferd.

Personalet på avdelingen har tidligere vært svært opptatt av at barnet skal sitte ved måltider, og samlingsstunder som alle andre barn. Ved rådføring fra PPT har de nå kommet frem til at det er noe de må gi opp, og heller velge sine kamper. Det er ikke vits å la han sitte gjennom hele måltidet, og har akseptert at han ikke klarer å sitte like lenge som de andre barna på førskolegruppen. Måten personalet håndterte situasjoner på tidligere resulterte i mye støy da barnet gjorde motstand. Det var noe som også gikk utover hele barnegruppen da personalet måtte avbryte for å legge all sitt fokus på et enkeltbarn. Informant A forteller om lignende situasjoner der et barn med konsentrasjonsvansker ofte er rastløs i slike situasjoner. Der har de iverksatt et tiltak der barnet får holde på med popp-it som en distraksjon.

Informant D sier at måten personalet der håndterer situasjoner på er å være rolige voksne som har fokus på å ikke kjefte, men kan i tilfeller si «nei». De lar barnet få roet seg ned med en voksen til stede. Når barnet er klar, tar de en prat i rolige omgivelser slik at barnet får muligheten til å sette ord på hva som skjedde. Den voksne skal da være en lyttende og støttende, samtidig som en må gi en forklaring til barnet.

Samtlige informanter er tydelig i formidlingen av viktigheten av å være tilstedeværende voksne, som fanger opp uheldige samspillmønstre og atferd så tidlig som mulig. Observasjon og kartlegging er noe alle informantene nevner når vi snakker om temaet i intervjuet.

4.3 Hvordan informantene arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker

Samtlige informanter formidler at de har erfaringer med at ekskludering forekommer, sett i sammenheng av barn med atferdsvansker. Informant A og C har tydelige likheter med hverandre, og det samme har B og D. Vi kommer derfor til å presentere to informanter sammen om gangen. Både informant A og C forteller at de flere ganger har observert tilfeller der barnet med atferdsvansker er den som er ekskluderende ovenfor andre barn.

«Barna med utagerende atferd har spesifikke ønsker om hvem de vil leke sammen med og ikke. Det forekommer ofte utestenging og ekskludering av andre barn» (IA).

Informant C har lignende erfaringer da hun snakker om et spesifikt barn som har en utagerende atferd:

«Barnet er populært blant de andre barna på avdelingen, og han har alltid noen å leke med. Der det oppstår utfordringer er når han skal bestemme, både over lekens gang og hvem som får være med. I den siste tiden har de derimot observert venner som i det små begynner å ta avstand, på bakgrunn av at han alltid skal bestemme» (IC).

Det er i disse tilfellene informant C, som tidligere nevnt, mener de voksne må inn å mekle mellom barn i lek. For det oppstår ofte konflikter da andre barn ikke alltid finner seg i å bli bestemt over, eller rett og slett er uenig.

I intervjuene med informant B og D får vi en annen opplevelse når det kommer til ekskludering. Der kan både informant B og D fortelle at de opplever at barn med atferdsvansker er de som i større grad blir ekskludert fra lek. Informant B forteller;

«Jeg har gjort mange observasjoner der jeg ser barn med atferdsvansker ikke mestrer det å komme inn i lek sammen med andre barn på egenhånd. Barnet kommer gjerne inn og overtar leken som utgjør at de andre barna ikke vil ha han med likevel. Barnet blir da ekskludert og ofte misforstått» (IB).

Informant D forteller også om barn som ikke mestrer i like stor grad å komme inn i lek på egenhånd, hun uttrykker at hun synes det til tider kan være utfordrende;

«Da de andre barna ofte blir redd for barnet som utagerer i sinne, og trekker seg unna og ikke vil være sammen med hen» (ID).

På alle fire intervjuene vi gjennomførte med våre informanter, stilte vi spørsmålet *«Hvordan legge dere til rette for sosialt samspill hos barn med atferdsvansker?»*

Alle informantene gir uttrykk for at det er utfordrende arbeid, men at det er noe de har stort fokus på. Informantene gir oss veldig like svar, blant annet at de er til stede for å støtte barn som blir stående utenfor, eller blir ekskludert, inn i lek. Et tiltak for å inkludere i lek er å dele barna i mindre lekegrupper. Der forteller informant C at barn som ikke i like stor grad mestrer å komme inn i lek, blir satt i lekegrupper med andre barn som er flinke å inkludere. Et annet tiltak som alle informantene nevner når vi snakker om tilrettelegging for sosialt samspill hos barn med atferdsvansker, er å ha voksenstyrte aktiviteter. På den måten kan den voksne veilede og legge til rette for at det blir byttet på hvem som bestemmer i lek, for å unngå at et fast barn bestemmer hele tiden under lekens gang.

Vi spurte og alle våre informanter om de kunne oppleve det utfordrende å avgjøre når det skal tas individuelle hensyn til det enkelte barnet, kontra det å skulle forholde seg til ett eller flere barn i barnegruppen. Samtlige informanter uttrykker at det kan være vanskelig da de ønsker at alle barn skal få bli inkludert. Men at de ser enkelt situasjoner og tar en vurdering.

«I de tilfellene der vi ser at enkelte barns atferd går veldig ut over en gruppe barns lek, så skjermer vi de fra forstyrrelser så leken kan få fortsette. Men at det er viktig å være åpen med barna og gi dem forklaringer» (ID).

4.4 Samarbeid- foreldre og ytre faginstanser

Samtlige av informantene informerte om at de vanligste samarbeidspartene som en jobber tett med, i tråd med barn med atferdsvansker er foreldre/foresatte, PPT og barnevernet. Samtlige nevner også at de opplever at behandlingstiden er som oftest lang.

Både informant B og D informerer om at BUP kan forekomme som en samarbeidspartner etter henvisning gjennom lege for barn som er fylt fire år. Men her kan barnehagen oppfordre foreldre til å søke tilbudet fra BUP gjennom legen.

Informant A forklarer at barnehagen alltid skal forsøke interne tiltak og tilrettelegging før ytre faginstanser blir kontakter. Videre forklarer hun at ved bekymring eller en sak som skal legges frem til foreldre/foresatte, så er de med og blir inkludert under hele prosessen av behandlingen. Informant A forklare også ved at når barnet med atferdsvansker får tildelt ressurser fra PPT og fagsenteret, får de som regel 6 timer med støtte som skal brukes på tilrettelegging for barnet. Men hun sier også at;

Når det er sykdom hos dem som skal være ressurs (fagsenteret), går dette ut over den tildelte tiden som er beregnet til barnet og barnet får mindre ressurs tid (IA).

Dette nevner også informant B, hvor begge informantene forteller at dette legger mer press og utfordringer på de ansattes hverdag med å bruke bemanningen og egen tilrettelegging til fordel for barna som skulle hatt inne en ekstra ressurs den dagen, men som mistet den på grunn av sykdom eller andre årsaker. Informant B forteller om samarbeidet med PPT og hva de legger frem ved søknaden til PPT ved utredning eller lavterskel for ekstra ressurser;

Ved samarbeid med PPT presenteres det frem de tiltakene som er blitt utarbeidet i barnehagen, også observasjoner knyttet til barnet (IB).

Informant C forteller at de er i samarbeid med PPT og får støtte ved lavterskel tilbudet. Utenom det er det en håndfull med ting som burde vært tatt tak i tidligere, altså vært oppdaget, henvist og arbeidet med fra tidligere alder hos flere barn. Videre forteller at;

Det er et system som tar lang tid, som gjør det utfordrende å få tilrettelagt ressurser utenfra (IC).

Informant D informerer om at det først og fremst er et, lav terskel tilbud fra PPT hvor hun sier så følgende;

Er vi heldige får vi en ekstra person i et par timer, også har vi en spesialpedagog som kommer to ganger i uken (ID).

Ved foreldresamarbeidet er det samtlige som forteller at samarbeidet opplever som oftest som bra. Samtlige forteller videre om viktigheten med god dialog og tett samarbeid med foreldrene av barnet med atferdsvansker.

Informant A forteller oss at ved foreldresamarbeid til barn med atferdsvansker begynner det med kommunikasjon og dialog i garderoben. Videre snakker hun om viktigheten av å ikke si negative ting foran eller over hodet på barnet det gjelder. Ved videre samarbeid innkalles det inn til samtale med praksisfortellinger og observasjoner av barnet som et grunnlag for videre arbeid for å kunne legge frem til foreldre.

Dersom foreldre ikke ønsker hjelp for sitt barn og det er bekymringsverdig, må en finne ut hvorfor de ikke ønsker hjelp, og prøve å få dem til å forstå viktigheten av det å hjelpe barnet med tilrettelegging og støtte. Personalet skal ta barnets perspektiv og spille på barnets lag. Det er viktig å ikke føle at en står alene i slike prosesser og snakke med styrer eller andre pedagoger (IA).

Informant B sier at foreldresamarbeid kan oppleves som noen ganger utfordrende da noen foreldre synes det kan være pinlig med utredning av barnet hvor familien er mer *velstående*, men at det som oftest løser seg med godt samarbeid og tett dialog.

Det er viktig å være raskt i gang med observasjonsverktøy som skal legges frem for foreldre tidlig. Det er vi ansatte som ser og er med barnet mesteparten av tiden i løpet av en dag (IB).

Informant C nevner og sier følgende med at det er veldig forskjellig i møtet med foreldresamarbeid angående barn med atferdsvansker.

Om det er noe som er utfordrende er at i noen tilfeller har foreldre hatt vanskelig med å forstå at barnet deres kan være utfordrende. Det å forklare hvorfor vi gjør som vi gjør, og at vi jobber som jobber i barnehagen bryr oss om barnet, vil som oftest få foreldre til å forstå (IC).

Mens informant D sier følgende om foreldresamarbeid;

Man gruer seg ofte til første gang man forteller noe som ikke er fullt så positivt om noen andre sitt barn. Det er ikke alle foreldre som ser det samme hjemme som vi kan fortelle fra barnehagen, da kan det være fordel å ha en praksisfortelling å vise til. Foreldre tar oss som oftest på alvor og forstår at vi bryr oss om barnet deres (ID).

5.0 Drøfting

I drøftingsdelen vil vi diskutere problemstillingen: «*Hvordan arbeider barnehagelærere med inkluderer av barn med atferdsvansker?*». Her vil vi presentere relevant teori rundt arbeid med inkludering av barn med atferdsvansker i barnehagen, opp mot våre empiriske funn. Vi har valgt å dele kapittelet opp i kategorier som er samsvarende med teori- og resultatdelen.

5.1 Atferdsvansker i barnehagen

For å kunne arbeide med inkludering av barn med atferdsvansker i barnehagen, er det betydningsfullt å ha kjennskap til hvordan det kan komme til uttrykk. Gjennom intervjuene vi har gjort er det tydelig at det er utagerende atferd informantene våre forbinder atferdsvansker med, når vi snakker om temaet inkludering av barn med atferdsvansker. Resultatene viser også at informantene har en god del erfaringer med atferdsvansker når det kommer til utagerende atferd. I den forstand at det er gjentakende negativ atferd som skaper utfordring for barnet i hverdagen, og i det sosiale samspillet med andre barn og voksne (Drugli, 2013). Samtlige av informantene forklarer det vi gjennom teorien kan kalle for vanlige respons ved utagerende atferd hos barn med atferdsvansker. Utagerende atferd kan komme til uttrykk gjennom fysiske kjennetegn som å sparke, slå, bite osv, men også verbalt (Barsøe, 2010). Det er derimot kun en av informantene våre, informant C, som nevner innagerende atferd. Det kommer frem i første spørsmål, men store deler av intervjuet videre dreier seg derimot om barn med utagerende atferd ved de neste stille spørsmålene. Gjennom det informant C forteller, får vi inntrykk av at det er et spesifikt barn med en utagerende atferd som de jobber tettere på med tilrettelegging. Informant C sier selv at på nåværende tidspunkt er det mye arbeid, og det tar dermed mye av fokuset. Noe som vil si at det barnet hun nevner med innagerende atferd, faller utenfor prioriteringen. Det er noe hun begrunner med at atferden til det barnet som utagerer kommer veldig til syne, noe som også påvirker hele barnegruppen. Innagerende atferd er dermed ikke like lett å få med seg da noen barn kan reagere med å bli stille, innadvendte og noen kan virke avisende (Barsøe, 2010). Barsøe (2010) skriver at «Det mest alvorlige er det som går utover andre mennesker. Dette skal aldri tolereres og må alltid prioriteres» (Barsøe, 2010, s. 130). En annen faktor informant C nevner, er at de ikke har nok ressurser med tanke på bemanning. Vi kan da se på det vi presenterte i innledningen som Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver uttrykker «Barnehagen skal bidra til at alle barn føler seg sett og anerkjent for den de er, og synliggjøre den enkeltes plass og verdi i fellesskapet.» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 9). Her blir det presisert i rammeplanen

«alle barn». Slik som vi forstår det på informantene våre er det utfordrende å arbeide med inkludering av *alle* barn i praksis, på bakgrunn av for lite ressurs i form av bemanning.

5.2 Barnehagelæreres kunnskap

Slik som teorien sier så har barn med atferdsvansker i større grad vanskeligheter med å skape relasjon til andre barn, og trenger tilrettelagt hjelp for akkurat det. «De trenger å få utviklet sosial kompetanse (Drugli, 2013, s. 173). Barnehagelærere trenger kunnskaper om barns psykiske utvikling, som den fysiske utviklingen, for at de skal kunne legge til rette for barns læring og utvikling i barnehagen (Barsøe, 2010). Barn med atferdsvansker trenger direkte støtte i situasjoner der atferdsvansker kommer til uttrykk (Drugli, 2013). Under intervjuet diskuterte vi viktigheten av kompetanse i personalet. Ingen av våre informanter uttrykte at de manglet kunnskaper når det gjaldt barns psykiske utvikling, men påpekte at de alltid var kunnskapssøkende. Det er også noe vi som intervjuere opplever når vi snakker med våre informanter om temaet. Når vi snakker om kunnskap hos barnehagelærere i arbeid med barn med atferdsvansker, har vi sett på hva våre informanter uttrykker av kunnskaper opp mot hva som blir presentert i teorien. I Eidsvåg (2019) blir det presentert utførte intervjuer av barnehagelærere som vi har sammenlignet med svarene fra våre informanter. «Opplever barnehagelærerne at de alltid har den kunnskapen som situasjonen krever?» (Eidsvåg, 2019, s. 172). En barnehagelærer sier at «hennes faglige kompetanse og mulighet til å gjøre en grundig nok vurdering er begrenset. Dermed opplever hun å ikke strekke til» (Eidsvåg, 2019, s. 172). Våre informanter sier derimot at de stadig søker etter ny kunnskap og forskning som er tilgjengelig. Det som viser likhetstrekk, er når vi snakker om å ikke strekke til. Bakgrunnen for at våre fire informanter sier de ikke strekker til, har en sammenheng med bemanningen. De føler de ikke har nok ressurser til å være tett på enkelt barn i alle situasjoner der de ser det hadde vært behov for en tettere oppfølging.

Flere av våre informanter har mange års erfaring av å ha arbeidet med barn med atferdsvansker. Der har de blant annet arbeidet med aktiv utprøving av hva som kan være effektive tiltak i lengden. Informantene snakker om tiltak for å bedre legge til rette i de situasjonene der barns atferd kommer til uttrykk. Tiltak er planlagt struktur eller metode som skal gjøres i bestemte situasjoner for å oppnå et satt mål. Det er ikke alltid tiltakene har den effekten som en hadde ønsket, og da må en justere på tiltakene eller prøve ut andre (Barsøe, 2010). Våre informanter uttrykker at når de jobber tett på barn med atferdsvansker krever det

mer arbeid, og en må da alltid søke etter ny kunnskap og andre arbeidsmåter som kan fungere, slik at en tilpasser seg enkeltbarns behov. Atferdsvansker hos barn kan være et komplekst problem, og det som fungerer av tiltak og tilnærminger med et barn, vil gjerne ikke fungere hos et annet barn (Drugli, 2013). Informant D forteller at tiltak de har på et spesifikt barn med en utagerende atferd fungerer gjerne i stor grad en dag, men ikke en annen. Drugli (2013) skriver at «Innenfor barnehagefeltet er det behov for langt mer forskning på effekt av intervensjoner», og at «pedagogene jobber hardt og er engasjerte, men det er lite systematikk og langtidsperspektiv i arbeidet» (Drugli, 2013, s. 174).

5.3 Håndtering av der atferdsvansker kommer til uttrykk

Informantene våre sier de ikke har skriftlige planer på hvordan de skal håndtere atferdsvanskene til barn, som kan forekomme i ulike situasjoner. Derimot gjøres dette muntlig på avdelingsmøter. Informantene uttrykker viktigheten av at alle i personalet har samme forståelse av hvordan arbeidet skal utføres. Det styrker vurdering av håndteringer da flere utveksler erfaringer, og man sammen som en personalgruppe kommer frem til løsninger som kan prøves ut i praksis (Eidsvåg, 2019). Det våre informanter formidler til oss kan sammenliknes med det en barnehagelærer, i Eidsvåg (2019, s. 172) forteller, de er flinke til å bruke hverandre i personalet i barnehagen. Det blir delt tanker med hverandre i formelle settinger som på pedagogiske ledermøter, men også uformelt i løpet av dagen.

Informantenes måte å håndtere situasjoner på har mange likheter, samtidig som det er en viss forskjell. To av informantene A og B forklarer at de tar tak i situasjonen, og håndterer den med en gang. Det blir begrunnet med at det kan være lett å glemme om man tar det på et senere tidspunkt. Informant C forteller derimot at de tar det på et passende tidspunkt, som oftest er passende tidspunkt med en gang, men det kommer helt an på situasjonen og hvor man må rette fokuset. Informant D har en lignende forklaring som Informant C, men påpeker at det alltid skal være en voksen sammen med barnet som har utagert, til barnet har fått roet seg. Holdningene til barnehagepersonalet har mye å si for hvordan man håndterer de ulike situasjonene som kan oppstå. Man må være bevisst over sine egne holdninger, og «unngå å sukke, stønne eller riste på hodet over enkeltbarn» (Barsøe, 2010, s. 91). De fire informantene uttrykker at de er klar over at måten de håndterer situasjoner på, er avgjørende for utfallet og eventuell utvikling. Teorien sier at voksne i barnehagen skal reagere og håndtere situasjonen på en så rolig måte som mulig (Barsøe, 2010). En av informantene våre beskriver at de måten de håndterer situasjoner på er å være rolige voksne som har fokus på å ikke kjeft. De lar

barnet få roet seg ned med en voksen til stede. Når barnet er klar, tar de en prat i rolige omgivelser slik at barnet får muligheten til å sette ord på hva som skjedde. En annen informant forteller at i mange tilfeller har barn med utagerende atferd vanskeligheter med å se konsekvenser av egne handlinger. Derfor har de som personalet fokus på å forklare, samt sette ord på følelser som oppstår. Dette kan også gjennomføres mer formelt gjennom en metode som kalles barnesamtaler. Hos barn med atferdsvansker kan dette være en måte å hjelpe barnet med å sette ord på følelser når negativ atferd kommer til uttrykk (Idsøe & Roland, 2020).

5.4 Inkludering av barn med atferdsvansker

Inkludering i barnehagen handler om deltakelse i det sosiale fellesskapet i barnehagen. Hvor alle har rett til å delta, bli sett og hørt og alle skal ha muligheten til å leke, lære og utvikle seg (Larsen & Slåtten, 2020). Gjennom intervjuene får vi inntrykk av at våre informanter er oppmerksomme på den viktige rollen de har ovenfor barna. De viser forståelse av at det arbeidet de gjør i barnehagen er viktig for fremtidig utvikling hos barn med atferdsvansker. De ansatte har en viktig rolle som en sentral støttespiller for barns samspill med andre. Barnehagelærere skal tre frem som en viktig samhandlingspartner, lede barn i gruppesamspill og gjennom dette skapes det muligheter for inkludering og medvirkning i fellesskapet (Zachrisen, 2020). Alle informantene forteller om ekskludering i barnegruppen, både av barn med atferdsvansker, men også at barn med atferdsvansker ekskluderer andre barn. Våre informanter presenterer for oss hvordan de arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker, og det er store likhetstrekk i hva hver enkelt forteller.

Noe alle nevner er tilstedeværende voksne, det er for å kunne støtte barn som trenger det, inn i lek sammen med andre barn. Et konkret tiltak informant B forteller oss om, er at når de har nok ressurs, skal det være en synlig voksen i nærheten av barnet med en utagerende atferd. Dette synliggjøres for hele barne- og personalgruppen, ved at den voksne har et kort hengende rundt halsen, eller en vest på seg. Med tilstedeværende voksne mener de at de skal være tilgjengelig for barn til å søke støtte, eller den voksne selv ser behovet for å komme inn å mekle mellom barna. Det er på bakgrunn av at de ofte opplever at konflikter oppstår i frilek, som igjen kan føre til ekskludering. Informant D sier at hun har erfaringer med at barn med atferdsvansker ønsker å være med i lek, men ikke mestrer det å forstå lekens gang. Noe som fører til at de andre barna ikke ønsker å ha det barnet med på leken likevel. «Barn som har

atferdsvansker, har ofte vansker med relasjoner til jevnaldrende på grunn av både den negative atferden de utfører, og at de har dårlig sosial kompetanse» (Bovin m.fl., 2013, referert i Drugli, 2013). Vi kan definere sosial kompetanse ved det å kunne kommunisere og samhandle godt med andre i ulike situasjoner. Sosial kompetanse består av ulike sett ferdigheter som naturlig inngår i barnets samspill, som for eksempel empati, selvkontroll og prososial atferd (Kunnskapsdepartementet, 2018).

Et spesifikt tiltak informantene våre bruker for å inkludere i lek, er å ha mindre lekegrupper. Her forteller informant C at de er bevisste på hvilke barn de setter sammen. Her kommer voksne inn som indirekte støttespillere. Indirekte støtte handler om å skape gode rammer rundt samspillene for eksempel med å skape et inspirerende lekemiljø som er skjermet, som gir dem mulighet til å utvikle leken videre selv (Zachrisen, 2020, s. 100). Informant D forteller at de så ofte som det lar seg gjøre, deler barna opp i mindre grupper for å gå på tur. Det for å skape andre situasjoner for barna til å leke sammen. Hun forteller at andre barn ofte reagerer med å bli redd barn som utagerer. Det kan gå utover trivselen til barn i barnehagen om de går rundt engstelig og vaktstom for at det stadig er noen i nærheten som kan utagere (Barsøe, 2010). Hun forteller at hensikten med å gå utenfor barnehagene sine områder er så skape andre settinger, der barna som gjerne reagerer med å bli redd, får oppleve barnet som utagerer på en annen måte. Et annet tiltak som alle informanter presenterer for oss, er voksenstyrte aktiviteter. På den måten kan den voksne veilede og legge til rette for lek som alle kan delta i. Da går de voksne inn som en direkte støtte gjennom at de tar en aktiv rolle i leken (Zachrisen, 2020, s. 100).

Alle informantene gir uttrykk for at inkludering er viktig i barnehagen. De opplever det noe utfordrende til tider å avgjøre når det skal tas individuelle hensyn til et enkeltbarn, kontra hele barnegruppen. I aktiviteter og gjøremål der det er forventet at barn er rolige og i større grad følger med, kan barn med atferdsvansker bli rastløse, ukonsentrert og lett for å bli distraheret (Drugli, 2013). Det er et eksempel på hva informant A beskriver når en skal ta hensyn til enkeltbarn kontra hele barnegruppen. Hun forteller at de har iverksatt et tiltak med god effekt, der et barn får holde på med popp-it som en distraksjon i samlingsstunder. Det har vært med hensikt i å forhindre at barnet med konsentrasjonsvansker, skaper forstyrrelser for resten av barnegruppen gjennom rastløshet.

Noen ganger må en se enkelt situasjoner og ta en vurdering da det kan forekomme at enkelte barns atferd går veldig utover hele barnegruppen. Informant C forteller om å velge sine kamper, da de ofte har måtte legge veldig mye fokus på et enkeltbarn, noe som har gått utover hele barnegruppen. Det kan også forekomme individuelle hensyn i lek. Informantene forteller om bevisste valg med å skjerme barn fra forstyrrelser så leken kan få fortsette. De understreker at i de tilfellene er det viktig å være åpen med barna og gi dem forklaringer.

5.5 Samarbeid-foreldre og ytre faginstanser

Som barnehagelærer er foreldresamarbeidet sentralt viktig da foresatte er det nærmeste samarbeidsleddet i barnehagen. Rammeplanen for barnehager vektlegger foreldresamarbeid som sier at «*barnehagen skal ivareta foreldrenes rett til medvirkning og arbeide i nært samarbeid og forståelse med foreldrene*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.29). Samtlige av informantene uttrykker viktigheten av et godt foreldresamarbeid rundt barn med atferdsvansker, men også generelt.

Funnene viser en klar og god holdning til å skape et godt foreldresamarbeid og at dette er nødvendig for å kunne møte barnet på riktig måte. Det kommer frem i intervjuene at det kan være noe utfordrende i enkelte tilfeller da de må videreformidle informasjon til foreldrene som ikke er fullt så positiv. Barnehagen har et ansvar å informere foreldrene om deres barn på godt og vondt (Barsøe, 2010). Informantene beskriver situasjoner der foreldre har hatt vanskeligheter med å forstå at deres barn kan være utfordrende. Som barnehagelærer er det viktig å møte foreldrene med anerkjennelse, snakke positivt om barnet deres gjennom å trekke frem barnets ressurser. Samtidig som en må kunne formidle det barnet strever med, men på en slik måte at en fremmer at hensikten er at barnet skal få det bedre (Barsøe, 2010). Informant C sier at i de tilfellene foreldre ikke forstår, vil de som oftest forstå gjennom en forklaring som er gjort med gode hensikter.

Det er i samråd og samarbeid med foreldrene en kan finne ut veien videre, og utarbeide en felles forståelse og plan for arbeidet. Dette viser en tydelig bevissthet hos informantene at samarbeid med barnets hjem er av betydning for tilretteleggingen for barnet med atferdsvansker. Foreldre kan brukes som en ressurs for å tilrettelegge barnets hverdag på en hensiktsmessig måte. Resultatene peker på at et godt samarbeid med foreldre begynner tidlig. Dette kan vi forstå som at det fra barnets første dag i barnehagen er viktig med

kommunikasjon med foreldrene om barnets behov for å opprettholde en hensiktsmessig tilrettelegging.

Når barnehagens tilrettelegging av tiltak for barn med atferdsvansker ikke oppleves som effektive, må barnehagen søke hjelp fra ytre instanser. For at det skal gjøres må en ha foreldrenes tillatelse (Barsøe, 2010).

Resultatene viser at et godt foreldresamarbeid er med på å komme fortere i gang med eventuelle utredelser, og søknadsprosesser for ekstra ressurser i barnehagen. Samtlige informanter informerer om de ulike faginstansene som er vanlige samarbeidspartnere i hverdagen, og hvor den første vi hører om er den pedagogiske-psykologiske tjenesten (PPT). Som barnehagelærer er man tett på utviklingen til barn, og har man en mistanke om et barn har atferdsvansker er det viktig å få satt i gang kartlegging. Det har mye å si for tiltak og videre arbeid og samarbeid både med foreldre og eventuelt ytre instanser (Drugli, 2013). Kartlegging skjer gjennom observasjoner gjort i barnehagen der atferdsvanskene kommer til uttrykk (Drugli, 2013). For å søke om støtte og ressurser fra PPT må barnehagen gjennom en egen kartlegging og innsamling av dokumentasjon for å vise frem, dette skjer oftest gjennom bruken av ulike observasjonsverktøy slik som informant A beskriver ved bruk av praksisfortellinger, deltagende observasjoner og m.m.

I arbeid rundt barn med atferdsvansker er det viktig å fokusere på barnets positive sider, styrke og skape positiv atferd i hverdagen. Informant B forteller slikt som nevnt tidligere at barnehageansatte kan få veiledning gjennom PPT for hvordan å arbeide, kommunisere og annet med barna med atferdsvanskene som kommer til uttrykk i hverdagen. Foreldre kan også få veiledning gjennom PPT med veiledningskurs eller andre kurs som følelsesmessig reguleringskurs (Barsøe, 2010). Dette er med på å øke egen og de menneskene rundt barnet sin kompetanse for å skape gode tilrettelegging og mestring i hverdagen.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har vi tatt for oss tema inkludering av barn med atferdsvansker gjennom problemstillingen: «*Hvordan barnehagelærere arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker*». Etter mye og hardt arbeid med oppgaven har vi blitt beriket med kunnskaper gjennom relevant faglitteratur. Dette også gjennom gode og innholdsrike kvalitative intervjuer med informantene fra praksisfeltet. Studien viser at alle våre informanter har erfaringer av arbeid rundt barn med atferdsvansker, og i større grad de med utagerende atferd.

Vi har gjennom oppgaven sett at inkludering av barn med atferdsvansker tar utgangspunkt i flere aspekter. Først og fremst har barnehagepersonalet en sentral rolle for barns opplevelse av trygghet, og det står som et særdeles viktig punkt. Det er barnehagepersonalets oppgave å legge til rette for barn med atferdsvansker, med barnehagelærer som øverst ansvarlig på avdelingen som skal følge opp at dette skjer. Denne studien viser at barn med atferdsvansker trenger voksne som bygger relasjoner og tilknytning gjennom anerkjennelse, bekreftelse og lytter til barnets behov. For at dette skal kunne oppnås, kreves det kunnskaper om blant annet voksenrollen og sosial kompetanse. Intervjuene vi gjennomførte med våre informanter tyder på at de har en god forståelse og innsikt i ut ifra våre funn. En annen viktig faktor som er blitt presentert er samarbeid med både foreldre og ytre faginstanser.

Denne studie er ingen fasit da atferdsvansker er komplekst gjennom at det kommer til uttrykk på ulike måter og i ulike situasjoner. Arbeid med tiltak hos barn med atferdsvansker er også noe vi har tatt for oss gjennom faglitteratur og kvalitative intervjuer med barnehagelærere fra praksisfeltet. Tiltakene som blir presentert i denne studien vil vi ikke antyde er en fasit da et tiltak kan fungere i stor grad på et barn, men vise ingen effekt på et annet. Derfor vil vi presisere viktigheten av at barnehagelærere ser hvert enkelt barn, og tilpasser seg barnets behov.

6.1 Videre forskning

Det er begrenset med forskning på barn med atferdsvansker som viser utagerende eller innagerende atferd i barnehage. For at barnehager skal kunne hjelpe og tilrettelegge for barn med atferdsvansker, vil det være nødvendig med tilstrekkelig kunnskap om tematikken. Å sikre kunnskaper og bevisstgjøring blant barnehagens personal om viktigheten av tilrettelegging for barn med atferdsvansker og hvordan dette tilrettelegging kan skape en

bedre hverdag for barnet. Mye av litteraturen som finnes i dag, tar utgangspunkt i eldre barn, gjerne i skolealderen. Vi vil derfor løfte frem et behov for mer forskning om barnehagebarn som viser atferdsvansker, som kommer til uttrykk. Det ville vært interessant med studier om forskjeller mellom størrelser på barnehager og pedagogtetthet i barnehager, og om det har noen betydning for personalets kapasitet og måte å tilrettelegge for barn med atferdsvansker hvor det kommer til uttrykk i barnehagehverdagen.

Litteraturliste

- Askland, L. & Sataøen, S.O. (2019). *Utviklingspsykologiske perspektiv på barns oppvekst*. (4.utg.). Gyldendal.
- Barnehageloven, LOV-2005-06-17-64. (2005).
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Barsøe, L. (2010). *Ville og stille barn i barnehagen; veien ut av låste atferdsmønstre*. Kommuneforlaget.
- Dalland, O. (2018). *Metode og oppgaveskriving*. Gyldendal akademisk.
- Drugli, M.B. (2013). *Atferdsvansker hos barn; evidensbasert kunnskap og praksis*. Cappelen damm akademisk
- Eidsvåg, G.M. (2021). *Etikk i barnehagen - syv samtaler om nærhet, omsorg og lykke*. Universitetsforlaget.
- Johannesen, A., Tufte, P A. & Christoffersen, L. (2021). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (6. utg.). Abstrakt forlag.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Udir. <https://www.udir.no/rammeplan>.
- Kunnskapsdepartementet. (2018). *Barns trivsel – voksnes ansvar. Støttmateriell til rammeplanen for barnehage*. Udir.
<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottmateriell-til-rammeplanen/trivselsveileder/>
- Lillemyr, O.F. (2016). *Lek på alvor*. (3.utg.). Universitetsforlaget.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (2013). *Observasjon og intervju i barnehagen*. (4.utg.). Universitetsforlaget.
- Midthassel, U. V. (Red.). (2011). *Sosiale og emosjonelle vansker: Barnehagens og skolens møte med sårbare barn og unge*. Universitetsforlaget.

- Mørland, B. (2020). Barnehagen – en del av det profesjonelle støtte- og hjelpeapparatet. I P. Sjøvik. (Red.). *En barnehage for alle: spesialpedagogikk i barnehagelærerutdanningen*. (3.utg. s. 81-100). Oslo: Universitetsforlaget.
- Oslo universitetssykehus. (2021). *Barne-og ungdomspsykiatrisk avdeling – Atferdsvansker hos barn og unge*. Oslo-universitetssykehus.
<https://oslo-universitetssykehus.no/behandlinger/atferdsvansker-hos-barn-og-unge#kontakt>.
- Rienecker, L. & Jørgensen, P. S. (2013). *Den gode oppgaven: håndbok i oppgaveskriving på universitet og høyskole*. (2.utg.). Fagbokforlaget.
- Idsøe, E.C. & Roland, P. (2020). *Mobbeatferd i barnehagen Temaforståelse – forebygging – tiltak*. Cappelen damm akademisk.
- Westergård, E. (2010). Utvikling av kunnskap gjennom kollegaveiledning. I Fandrem, H. & Fuglestad, L.O (Red.). *Barn i utfordringer. Systemtenkning og tidlig innsats i pedagogisk arbeid*. (s. 43-50). Fagbokforlaget.
- Sjøvik, P. (red.). (2020). *En barnehage for alle- spesialpedagogikk i barnehagelærerutdanningen*. (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Statistisk sentralbyrå. 2021. *Andel barn i alderen 1-5 år som har plass i barnehage fra 2020*. SSB. <https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/barnehager>.
- Zachrisen, B. (2015). *like muligheter i lek? interetniske møter i barnehagen*. Universitetsforlaget.
- Zachrisen, B. (2020). *Omsorg i en kulturell kontekst – Kultursensitiv omsorg i barnehagen*. Universitetsforlaget.

Vedlegg 1 – Intervjuguide

Spørsmål:

1. Hvilke erfaringer har du/dere med samspills- og- atferdsvansker hos barn?
 - 1a. Er det noe du/dere ser ofte blant barn, samspills- og atferdsvansker?
 - 1b. Hvordan kommer atferdsvansker til uttrykk i barnehagen hos dere? (For Eksempel gjennom språk, lek ect.)
 - 1c. Hvilke utfordringer tenker du at disse barna har i barnehagehverdagen?

2. Hva gjør dere i situasjoner der barns atferdsvansker kommer til uttrykk?
 - 2a. Hvordan tror du håndteringen påvirker situasjonen?
 - 2b. Hvordan observerer og legger dere til rette for sosialt samspill?
 - 2c. Hvordan igangsetter dere tiltak ved behov?

3. Hvordan legge dere til rette for sosialt samspill hos barn med atferdsvansker?
 - 3a. Har dere en skriftlig/muntlig tiltaksplan som er tilgjengelig for alle i personalet?

4. *Hvilke instanser er relevant for dere å ta kontakt med for samarbeid når det gjelder barn med atferdsvansker?*
 - 4a. Hvor går grensen for når dere tar kontakt med ytre instanser?
 - 4b. Hvordan opplever dere samarbeidet med disse instansene? Hva er nyttig?

5. Er det utfordrende å få ressurser til tilrettelegging for barn med atferdsvansker?
 - 5a. Hva blir gjort dersom en ikke får ressurser til barn med atferdsvansker?

6. Opplever du det utfordrende å avgjøre når det skal tas individuelle hensyn til det enkelte barnet, kontra det å skulle forholde seg til ett eller flere barn i barnegruppen?

7. *Hvordan samarbeider dere med foreldre om barnets atferdsvansker?*
 - 8a. *Hvordan fungerer det, og hva fungerer?*
 - 8b. *Er det noe som er utfordrende, isåfall hva?*

Vedlegg 2 – Informasjon til informantene

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet «Inkludering hos barn med atferdsvansker»

Vi vil spørre deg om du ønsker å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan barnehagelærere arbeider med inkludering av barn med atferdsvansker. Videre i skrivet gir vi deg informasjon om prosjektet, og hva det vil si for deg å delta som informant.

Formål:

Vi er to studenter fra Høgskolen på Vestlandet som er på siste innspurt i barnehagelærerutdanningen, hvor vi nå holder på med vår bacheloroppgave. Sammen har vi kommet frem til et tema som vi synes er viktig, og dermed ønsker å undersøke med en utformet problemstilling. Det er viktig for oss å presisere at vi er ikke ute etter å finne feil eller kritisere arbeidet noen gjør. Derimot ønsker vi å tilegne oss ny kunnskap, som vil føre til at vi blir enda tryggere på temaet til vi er ferdig utdannet barnehagelærere selv.

Problemstillingen vår er «Hvordan arbeider barnehagelærere med inkludering av barn med atferdsvansker?»

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Vår informant målgruppe er barnehagelærere. Vi skal intervjuer i fire forskjellige barnehager som er tilfeldig valgt.

Hva innebærer det for deg å delta?

Vi skal gjennomføre kvalitativt intervju, der en av oss kommer til å ta intervjuer rollen og den andre noterer. Det vil si at vi kommer ikke til å bruke lydopptak. Intervjuene skal være anonyme slik at det ikke vil være mulig å gjenkjenne hverken informant eller barnehage. Vi er ute etter deres tanker om tema, og hvordan dere arbeider med det. Informasjonen vi får vil kun bli brukt til formålet vi har opplyst om i skrivet. Innleveringsfrist for vår bacheloroppgave er 25.05.2022, og sensurfristen vil være noen uker senere. Etter det vil all informasjon fra intervjuet bli slettet. Det er frivillig å delta i prosjektet, og du kan når som helst trekke deg uten å oppgi noen grunn.

Vi håper du ønsker å stille som informant til vårt prosjekt! 😊

Ønsker du mer informasjon er det bare å ta kontakt med oss på epost:

Med vennlig hilsen

Kandidatnummer 429 og 495